

Beul van vader op zoon

Tot aan het einde van de 18de eeuw beschikten veel rechtbanken over hun eigen beul. Het was een beroep dat meestal tegen wil en dank een aantal generaties lang binnen de familie werd doorgegeven. Het maakte de jonge beul bepaald niet populair op de huwelijksmarkt. Auteur Erik-Jan Broers

Confessio regina probationum est, 'de bekentenis is de koningin van de bewijsmiddelen'. Eeuwenlang diende dit adagium de strafrechter tot uitgangspunt. Een bekentenis bood hem immers de grootste mogelijke zekerheid dat de verdachte schuldig was aan het hem ten laste gelegde feit. Bovendien sloot een bekentenis de gang naar een hogere rechter uit: *confessus non appellat*, 'hij die heeft bekend, appelleert niet'. De wenselijkheid om een verdachte op basis van een bekentenis te veroordelen, rechtvaardigde daarnaast het gebruik van dwangmiddelen. Het doel van de inzet van die 'middelen' was uiteraard een ontkenkende verdachte alsnog te laten bekennen. De vermeende dader kon worden onderworpen aan een 'scherpe examinatie', een verhoor onder tortuur, waarbij hij werd blootgesteld aan allerhande

martelingen. Deze pijnigingen werden uitgevoerd door een gerechtelijk ambtenaar die men tegenwoordig niet meer in het personeelsbestand van een rechtbank zal aantreffen: de beul, ook wel scherp-rechter genoemd, omdat hij tevens verantwoordelijk was voor de tenuitvoerlegging van dood- en lijfstraffen.

Huurbeul

Tot aan het einde van de achttiende eeuw beschikten veel rechtbanken – vooral die van grote steden – over een eigen beul. De gerechten van kleinere plaatsen konden deze functionaris inhuren als er een delict waarop de doodstraf stond moest worden berecht. Dan was er immers vooral behoefte aan een bekentenis door de verdachte en moest die ter dood worden gebracht als hij de ten laste gelegde feiten inderdaad had gepleegd. Wie waren deze scherprechters, toch wel de

meest opmerkelijke personeelsleden van een rechtbank in vroeger tijd?

Uit bewaard gebleven rekeningen in de stadsarchieven van de door de beul verrichte werkzaamheden blijkt dat hij in de 13de eeuw zijn plaats vond in het Nederlandse strafproces. De werkzaamheden van de beul maakten hem tot een weinig populaire figuur in de samenleving. Omdat hij iemand was die met de – onnatuurlijke – dood van mensen te maken had, had hij een lage sociale status. Verder kan zijn geringe aanzien mede zijn voortgekomen uit de wijze waarop een 'beulsvacature' soms werd ingevuld. Mocht er binnen de gemeenschap geen geschikte kandidaat worden gevonden, dan kwam het wel voor dat een opgepakte vagebond werd verplicht de functie te vervullen. Ook aan een ter dood veroordeelde crimineel werd soms

Detail uit: *Terechtstelling van de beklagden van het Verraad van Maastricht in 1603*, 18de eeuw. Bonnefanten Maastricht, langdurig bruikleen LGOG

gratie verleend onder de voorwaarde dat hij voortaan de taken van beul op zich nam.

Bijbaan als chirurgijn

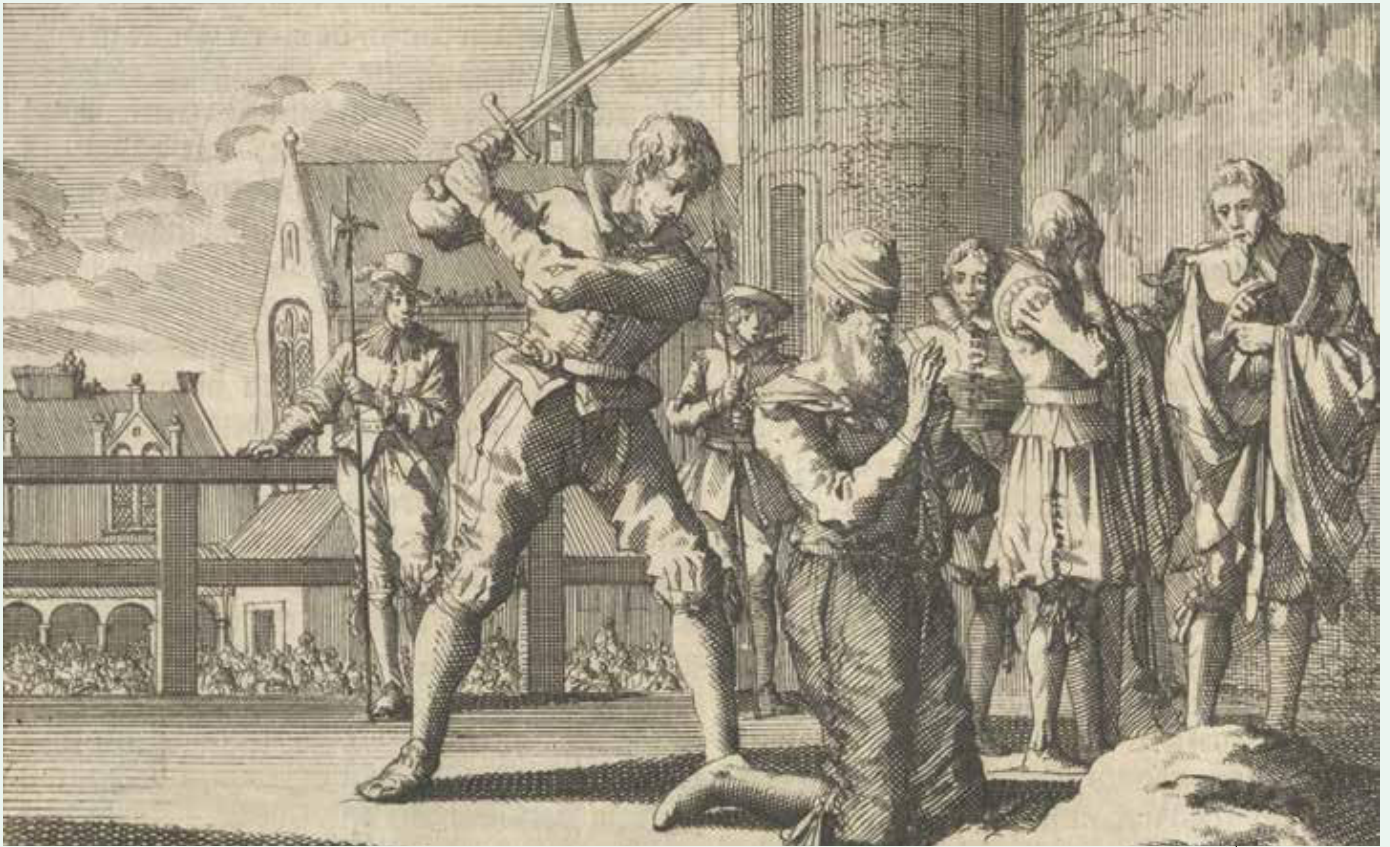
Toch lijkt er op den duur een zekere sociale acceptatie van deze handwerksman te hebben plaatsgevonden. Hierop wijst bijvoorbeeld het gegeven dat veel beulen tevens werkzaam waren als chirurgijn. Een beul had immers enige kennis van het menselijk lichaam, niet alleen vanwege het toebrengen van kwetsuren tijdens het ondervragen, maar ook omdat hij het lichaam na afloop weer zo goed mogelijk moest oplappen. Het ambt van beul lijkt ook in zoverre te zijn 'geprofessionaliseerd' dat er in de 17de en 18de eeuw diverse beulsfamilies in de Nederlanden werkzaam waren. Het doorgeven van een beroep was in vroeger tijd geenszins ongebruikelijk, maar voor iemand

Mocht geen geschikte kandidaat worden gevonden, dan kon een opgepakte vagebond worden verplicht de functie te vervullen

die was geboren in een familie waarin het beulsambt al generaties lang werd uitgeoefend, zat er meestal weinig anders op dan hetzelfde te gaan doen. De infamie van het beulswerk straalde immers ook op hem af. Om diezelfde reden was het voor een jonge beul vrijwel onmogelijk

een bruid te vinden buiten de eigen beroepsgroep, zoals ook voor een dochter uit een beulsgeslacht het aanbod op de huwelijksmarkt niet groot was. Zo waren in de 18de eeuw bijvoorbeeld

Jan Luyken, *De onthoofding in 1619 van Johan van Oldenbarnevelt*, 1698. Rijksmuseum Amsterdam

drie generaties van het geslacht Kleijne – een van oorsprong Duitse familie – als beul werkzaam in de Baronie van Breda. Ook drie generaties in de Meierij van 's-Hertogenbosch waren beul van beroep. Twee van de Bossche beulen waren getrouwd met dochters van de familie Anhold, een eveneens uit Duitsland afkomstig geslacht dat zich had bekwaamd in het martelen en executeren van mensen die zich op het criminele pad hadden begeven. In Breda oefende de laatste beul die daar werkzaam was – Johannes Jacobus Kleijne – tevens het beroep van chirurgijn uit. Voor zover bekend waren zes van zijn broers ook beul van beroep en was een zuster getrouwd met een beul.

Scherprechter

De drie leden van de familie Kleijne die in Breda hun beroep uitoefenden, moesten een speciaal daarvoor opgestelde 'instructie' ondertekenen waarin de kosten waren opgenomen die zij voor hun werkzaamheden in rekening mochten

brenge, ter aanvulling op hun 'ordinair traktement'. Deze kostenposten hadden vooral betrekking op de tweede functie die de beul – naast het pijnigen van een verdachte – vervulde, namelijk het ten uitvoer leggen van dood- en lijfstraffen. In deze hoedanigheid werd hij wel aangeduid als scherprechter: hij die met het scherp van zijn zwaard het recht zijn beloop gaf.

In de Bredase beulsinstructie is voor de tenuitvoerlegging van een doodvonnis

het bedrag van twaalf guldens vastgesteld, maar is tevens een afzonderlijke bepaling opgenomen voor elke vorm waarin de executie kon plaatsvinden, in verband met de materiaalkosten en andere bijkomende kosten die de beul dan maakte. Moest hij bijvoorbeeld iemand onthoofden, dan mocht hij drie guldens extra in rekening brengen omdat hij het lichaam (plus hoofd) in een kist moest leggen en vervoeren. In geval van een radbraking kon hij eveneens drie guldens

Voor een jonge beul was het vrijwel onmogelijk een bruid te vinden buiten de eigen beroepsgroep

Jan Luyken, *Een veroordeelde wordt door vier beulen doodgestampt, 1682* Rijksmuseum Amsterdam

extra opstrijken voor het afslaan en het op een pin zetten van het hoofd. Indien de veroordeelde moest worden opgehangen aan de galg, mocht de beul een gulden en tien stuivers in rekening brengen voor het touw, en zes guldens voor het lossnijden, op een kar leggen en op het galgenveld tentoonstellen van het lichaam. Voor het ten uitvoer leggen van lijfstraffen, zoals het afsnijden van een oor, het doorboren van de tong, het uitsteken van een oog of het afslaan van een hand, kon hij drie guldens aan extra kosten declareren.

Een beul voltrok een executie in het openbaar, met het nodige machtsvertoon, om indruk te maken op de omstanders die op de terechtstelling waren afgekomen. Het was immers niet alleen de bedoeling de pleger van een strafbaar feit te straffen voor wat hij had gedaan, maar ook moest er een afschrikwekkend voorbeeld worden gesteld, zodat anderen het wel uit hun hoofd zouden laten ook het criminele pad op te gaan.

Ophangen of onthoofden

Uit het voorafgaande kun je al snel de conclusie trekken dat het oude strafrecht zeer hard was, zeker als je het vergelijkt met het hedendaagse strafrecht. In de tijd dat de leden van de familie Kleijne hun beroep uitoefenden, was deze tak van het recht echter minder hard dan hun beulsinstructie doet vermoeden. In de praktijk waren de rechters namelijk redelijk terughoudend ten aanzien van de doodstraf. Slechts incidenteel lieten zij een executie plaatsvinden door een boosdoener bijvoorbeeld te radbraken of levend te verbranden. Werd iemand ter dood veroordeeld, dan vond de tenuitvoerlegging van de straf meestal plaats door onthoofding of ophanging. Lijfstraffen zoals hierboven vermeld, kwamen in de 18de eeuw nauwelijks meer voor. De straf die in die tijd het vaakst werd opgelegd, was die van de verbanning, waarbij de pleger van een strafbaar feit voor een groot aantal jaren of zelfs voor zijn leven uit stad of streek werd verbannen. Deze straf was goedkoop en eenvoudig uit te

voeren, maar het was ook een maatregel die weinig effectief was: criminele elementen werden enkel doorgeschoven naar een ander rechtsgebied waar zij opnieuw voor problemen konden gaan zorgen. ●

Erik-Jan Broers is universitair docent Rechtsgeschiedenis aan de Universiteit van Tilburg

Literatuur

- Erik-Jan Broers, *Rabauwen, vagebonden en lediggangers. Criminele voorouders berecht en bestraft* [Apeldoorn/Antwerpen, 2017]
- Erik-Jan Broers, 'Een instructie voor de beul van de Baronie van Breda', in: *De Oranjeboom* 72 [2019] 1, p. 181-197
- Regionaal Archief Tilburg, Archief van het Dorpsbestuur Oosterhout, inventarisnr. 111, Instructie voor de beul van de Baronie van Breda [1761]